

PÅTEGNINGSARK

Riksadvokatembetet
Postboks 8002 Dep
0030 Oslo

Dok nr 01,10

10250048 1894/15-63/KRI002

18. mai 2015

POLITIBETJENT A OG POLITIBETJENT B - KLAGE OVER HENLEGGELSE FRA C OVER SPESIALENHETENS HENLEGGELSE

Sendes med vedlegg Spesialenheten for politisaker.

Det vises til klage av 12. februar 2015, utdypet i brev av 9. mars 2015, fra C ved advokat Vibeke Knapstad over Spesialenhetens henleggelsesbeslutning av 27. januar 2015.

Henleggelsesvedtaket gjaldt etterforskning av tjenestemenn ved Oslo politidistrikt for mistanke om straffbare forhold 21. mai 2013 i forbindelse med bruk av batong i munnhulen og bortvisning av klager fra Oslo sentrum. Saken ble henlagt etter bevisets stilling for politibetjent A og politibetjent B. For de øvrige tjenestemennene ble saken henlagt som intet straffbart forhold anses bevist.

Spesialenheten besluttet 7. mai 2015 å ilegge Oslo politidistrikt foretaksstraff med en bot stor kr 80.000 for grov uforstand i tjenesten. Det er opplyst at enheten avventer utferdigelsen av forelegget til riksadvokaten har behandlet klagen. Forelegget har slik gjerningsbeskrivelse:

”Tirsdag 21. mai 2013 i Oslo ble C, som mistenkt for å skjule narkotika i munnen, ransaket og presset ned i gaten av to politibetjenter, som i ca tre minutter ved bruk av batonger tvang munnen hans åpen og forsøkte å pirke ut det som ble antatt å være narkotika fra munnhulen. Det ble ikke skrevet rapport om ransakingen eller den kroppslige undersøkelsen. Av politiets oppdraglogg gikk fram at tiltaket mot C gjaldt utlendingsloven og at han ble bortvist i 24 timer fra Oslo sentrum.”

Klagen gjelder henleggelsesvedtaket for politibetjentene A og B. Klageren har gjort gjeldende at betjentene har overtrådt straffeloven § 228 første ledd (legemsfornærmelse), § 325 første ledd nr. 1 (grov uforstand i tjenesten) og § 325 første ledd nr. 3 (utilbørlig opptreden), samt at klagerens rettigheter er krenket etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) art. 3 (umenneskelig eller nedverdiggende behandling) og art. 8 (respekt for privatliv).

Foranlediget av hendelsen ga Oslo politidistrikt en intern instruks 7. juni 2013 om at det ikke skal brukes batong ved undersøkelser av munnhulen med mindre det foreligger ekstraordinære forhold, som for eksempel akutt fare for liv.

Saken ble ikke anmeldt, men ble kjent for offentligheten gjennom et videoopptak som en nabo gjorde og senere la ut på internett. Spesialenheten ble gjort kjent med saken fra Oslo politidistrikt 13. september 2013 og fra riksadvokaten 19. september s.å., etter at Organisasjonen Mot Offentlig Diskriminering (OMOD) gjorde riksadvokaten oppmerksom på forholdet. Avhørene av

de impliserte er tatt flere måneder etter hendelsen, slik at de involverte ikke kunne erindre alle enkeltheter i hendelsesforløpet. Hovedtrekkene er imidlertid klarlagt gjennom forklaringene og videoopptaket.

Hendelsesforløpet

Riksadvokaten slutter seg til Spesialenheten vurdering av bevisene i saken, og legger til grunn at polititjenestemennene besluttet å undersøke klagerens munnhule fordi de mistenkte at han hadde kuler med narkotika i munnen, og at dette ble gjort dels for å sikre bevis og dels for å forhindre at han skulle svelge kulene. Undersøkelsene ble gjort med batong, ved at politibetjent A først forsøkte å bruke batongen som en bitekloss mellom klagerens tenner, og politibetjent B forsøkte å pirke ut stoffet med den tynne delen av batongen. Deretter ransaket de klagerens bag med innhold og lommebok. Bortvisningen ble ført i politiets oppdragslogg, men det er ikke skrevet rapport eller loggført noe om ransakingen eller den kroppslige undersøkelsen. Politibetjent A besluttet at klageren (og en annen person som ble stanset samtidig) skulle bortvises for 24 timer til utenfor Ring 3, hvor han ble kjørt.

Riksadvokaten slutter seg til Spesialenhetens vurdering om at det ikke er holdepunkter for at tjenestemennene slo klageren, at tjenesteutøvelsen var rasistisk motivert eller at tjenestemennene kom med nedsettende eller rasistiske uttalelser.

Aktuelle straffebestemmelser

Et eventuelt straffansvar kan følge av straffeloven § 325 første ledd nr. 1 om «grov uforstand» i tjenesten. De forholdene som er aktuelle å vurdere etter denne bestemmelsen er bruken av batong, bortvisningen og unnlatelsen av å skrive rapport om inngrepene. Straffansvar etter dette straffebudet krever at tjenestemannen har utvist en «kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet», jf Rt. 1986 s. 680. Straffansvar for maktbruken kan etter omstendighetene også rammes av straffeloven § 228, som forutsetter at maktanvendelsen overstiger det som politiet har hjemmel til etter politiloven § 6. Som fremhevet av Høyesterett i Rt. 2003 s. 948 må det dessuten i noen grad gis rom for feilvurderinger før det kan konstateres at tjenestemannen har gjort seg skyldig i noe straffbart. Ikke enhver overskridelse av lovlig maktbruk vil derfor rammes av straffeloven §§ 325 og 228. Vurderingen av straffansvar etter de to bestemmelsene vil i stor grad bli sammenfallende for så vidt gjelder maktanvendelsen. Straffansvar kan videre følge av § 325 første ledd nr. 3 om «utilbørlig opptreden» i tjenesten. Også etter denne bestemmelsen må det gis «et spillerom før man konstaterer at dårlig utførelse av arbeidet representerer en straffbar handling», jf Rt. 1995 s. 1195. I denne saken blir vurderingen av om det er grunnlag for straffansvar etter § 325 første ledd nr. 1 og 3 sammenfallende.

Et eventuelt straffansvar etter straffeloven § 116 krever at tjenestemannen handlet forsettlig, herunder at han var seg bevisst at ransakingen var ulovlig, jf *Straffeloven kommentarutgave Anden del* s. 118 punkt 5. Det er ikke klart at § 116 rammer ulovlige kroppslige undersøkelser, da bestemmelsen kun omhandler ulovlig ransaking og beslag. En finner ikke grunn til å gå nærmere inn på det, da forsettskravet uansett ikke er oppfylt.

Spørsmålet om inngrepet var en kroppslig undersøkelse etter straffeprosessloven § 157 eller ransaking etter § 195 er ikke avgjørende for riksadvokatens vurdering av straffansvaret. Det skal likevel tilføyes at en er enig med Spesialenheten i at undersøkelser av munnhulen må anses som kroppslige undersøkelser etter § 157, i alle fall hvis undersøkelsen består av noe mer enn en besiktigelse. Det vises til påtaleinstruksen § 10-5 tredje ledd, hvor undersøkelse av munnhule er omtalt som en kroppslig undersøkelse, samt Borgarting lagmannsretts dom

av 13. mars 2014 (LB-2013-106824). Reelle hensyn tilsier også dette, idet undersøkelsen er så vidt nærgående at det både av integritetshensyn og hygieniske årsaker er nærliggende å anse den som en kroppslig undersøkelse. Når mistenkte ikke samtykker i undersøkelsen skal beslutningen dermed treffes av retten eller påtalemyndigheten, jf straffeprosessloven § 157 tredje og fjerde ledd, og det skal skrives rapport om undersøkelsen, jf påtaleinstruksen §§ 10-7 annet ledd og 10-8. (Foretas inngrepet i en akutt nødsituasjon, som ikke var tilfelle her, er inngrepet ikke en "undersøkelse" etter § 157, men en nødrettshandling som enhver kan foreta uten beslutning).

Riksadvokatens vurdering

Bruk av batong for å gjennomføre en undersøkelse av munnhulen er en form for maktanvendelse som etter omstendighetene lett vil kunne innebære en overtredelse av straffeloven § 325 første ledd nr. 1. I lys av at det er opplyst å ha vært en viss praksis ved politidistriktet for å benytte batong, uten at det på det aktuelle tidspunktet var gitt noen avklaring av om dette var akseptabelt, har riksadvokaten likevel kommet til at det ikke er bevismessig grunnlag for at tjenestemennene opptrådte så klanderverdig at det gir grunnlag for straffansvar.

Det foreligger ulike opplysninger i saken mht hvor utbredt det var å benytte batong som ledd i undersøkelse av munnhulen, men det var på denne tiden i alle fall en viss praksis for det blant noen av tjenestemennene. Videre synes det ikke omtvistet at tjenestemenn har reist spørsmål på seminarer o.l. om dette var akseptabelt, uten at det ble avklart. Det er nå avklart gjennom instruksen av 7. juni 2013 at batong ikke må brukes i munnhulen unntatt i akutte faretilfeller.

For riksadvokaten har det vært av stor betydning at det var en viss praksis for å bruke batong på den aktuelle måten og at det på det aktuelle tidspunktet var uavklart om dette var akseptabelt. Politidistriktet er, som nevnt, ilagt foretaksstraff som blant annet knytter seg til batongbruken. Det ligger i dette at det ved eventuelle fremtidige tilfeller av bruk av batong ved undersøkelse av munnhulen i strid med den instruks som nå er gitt, normalt skal lite til før straffeloven § 325 må anses overtrådt.

Riksadvokaten slutter seg til Spesialenhetens vurdering om at manglende rapporter og loggføring om inngrepene ikke gir grunnlag for straffansvar for tjenestemennene. Også på dette punktet må unnlåtelsen sees i lys av at det synes å ha vært en aksept for å avstå fra å skrive rapport i slike tilfeller. Det var hjemmel for å gjennomføre ransakingen. Den burde ikke vært gjennomført med bagen på innsiden av håndjernene med den tilleggsbelastning som det kunne innebære, men dette gir ikke grunnlag for straffansvar, heller ikke om det bedømmes i sammenheng med de øvrige forholdene.

Etter riksadvokatens vurdering var det kritikkverdig at klageren ble bortvist når tjenestemennene mente at han hadde svelget kuler med narkotika. Mistenkte har forklart at de som oppbevarer narkotika i munnhulen erfaringsmessig raskt klarer å kaste/spytte det opp, slik at det ikke var behov for legetilsyn. Etter riksadvokatens syn bør bortvisning imidlertid ikke skje av personer som man mistenker har svelget narkotika. Beslutningen om bortvisning var imidlertid ikke så graverende at den kan bedømmes som grovt uforstandig etter straffeloven § 325 første ledd nr. 1 eller som utilbørlig opptreden etter bestemmelsens nr. 3, heller ikke om bortvisningen vurderes i sammenheng med de øvrige forholdene i saken. En har ved denne vurderingen sett hen til at siktede ikke ble kjørt langt utenfor byens sentrum, samt at beslutningen om bortkjøring etter det opplyste ikke synes å avvike fra det som var praksis ved politidistriktet i saker om mistanke om narkotikaomsetning.

Klagen tas ikke til følge.

Klageren bes underrettet, herunder om at riksadvokatens vedtak ikke kan påklages, jf. straffeprosessloven § 59a første ledd, og at adgangen til å reise privat straffesak er regulert i lovens kapittel 28.

Riksadvokaten har ikke direkte vurdert forholdet som knytter seg til Oslo politidistrikt. En vil likevel bemerke avslutningsvis at det er positivt at Oslo politidistrikt ga instruks raskt etter at de ble kjent med saken om at batong ikke må brukes i munnhulen uten i akutte faretilfeller. Foruten spørsmålet som ble avklart i instruksene om bruk av batong, synes saken å avdekke et behov for at politidistriktet gjennomgår praksis for bortvisning, særlig når det er mistanke om at vedkommende har svelget narkotika. Det vises for øvrig til Spesialenhetens kritikk i vedtaket s. 15 første avsnitt av politidistriktets bruk av bortvisning som ordensmessig virkemiddel og faren for at det over tid kan utvikle seg en uønsket praksis. Etter riksadvokatens syn viser saken videre at det kan være grunn for distriktet å vurdere rutinene for rapportering av tvangsmidler. Saken understreker dessuten viktigheten av at det etableres gode systemer i politidistriktet for å avklare spørsmål overfor operasjonelt personell.

RIKSADVOKATEMBETET, POSTBOKS 8002 DEP, 0030 OSLO

Knut Erik Sæther
ass. riksadvokat

Anne Grøstad
førstestatsadvokat

Gjenpart:

- Advokat Vibeke Knapstad, postboks 8923 St. Olavs Plass 3, 0028 Oslo
E-post: knapstad@hkmadvokatene.no
- Oslo politidistrikt (ref: 201501239)
- Oslo statsadvokatembeter
- Politidirektoratet
- Organisasjonen Mot Offentlig Diskriminering (OMOD), postboks 4633 Sofienberg, 0506 Oslo
- Likestillings- og diskrimineringsombudet, postboks 8048 Dep, 0031 Oslo (ref: 13/1611-22-HW)